

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Pásztor Mihály

Cím:

A Hatvani Kapu

Forrás:

Magyar Hírlap

Osztályozás

Tárgy

725.092.4

Hely

Idő

1783/1930

Személy

Bp.

(Hely)

1930. V. 25.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

A HATVANI KAPU

Írta: PÁSZTOR MIHÁLY

Hatalmas, reliefes márványtábla fehérlék néhány nap óta a dzsentri kaszinó Kossuth Lajos ucca felől való falán. A márványtábláról így szól az írás:

**ITT ÁLLOTT
A HATVANI KAPU
PEST VÁROS KELEETI VÁRFALÁNAK
KAPUJA,
AHONNAN A HATVAN FELÉ VEZETŐ ÚT
INDULT KI.
EZ VOLT A VÁROS UTOLSÓ VÁRKAPUJA
LEBONTOTTÁK 1808-ban.**

Régmult, elfelejtett idők Pestjének emlékéit támasztja fel ez a márványtábla, amelyre a szobrász rávéste Pest város utolsó kapuját. Azokról az időről beszél ez az emléktábla, mikor még Pest város nem volt más, mint fallal körülkerített falu és a mai Belváros volt a régiek egész Pestje. Ott, ahol a Váci ucca beleszalad a Vörösmarty térbe: ott volt a Váci kapu, a város egyik vége. Ahol a Rákóczi út beletorkollik a Kossuth Lajos uccába, ott volt a Hatvani kapu: a város másik vége. A mai Kálvin térre szolgált a város harmadik kapuja: a Kecskeméti kapu. Ilyen volt Pest a XVIII. század derekán. Egyszer aztán azon vették észre magukat a pestiek, hogy kicsiny a város, nem férnek el benne. A falak fojtogatják Pestet, nem engedik nőni. Az élelmes polgárok eleinte úgy segítettek a bajon, hogy kívülről is, belülről is hozzáépítették apró házaikat a város falához. Az így támadt toldalék-várost „Új világ“-nak nevezték. Így jutott névhez az Újvilág ucca is, melynek ma Semmelweiss ucca a neve. Mária

Terézia uralkodása alatt rakták le a fundamentumát az első két külvárosnak: a Terézia-városnak és a József-városnak, melyeket a Kerepesi út választott el egymástól. Majorságok, kertek, szántók és legelők foglalták le azt a jórészt „Lerchenfeld“-nek nevezett hatalmas területet, mely később, hosszú évekig dek alatt József-külvárossá, meg Terézia-külvárossá fejlődött. A mai Ferencváros sokkálta később támadt; a Lipótváros helyét pedig József császár idejében még alig jelölte néhány ház.

Pest tulajdonképpen fejlődése mégis a kapolos király alatt indul meg. 1783-ban „parancsolat jött, hogy a város kapuin kívül is kövezt rakassék“. Ez a parancsolat körülbelül egy időtáiban érkezett a császár ama rendeleteivel, melyekkel az egyetemet és a fő-törvényszékeket Budáról Pestre telepíti át. Az egyetemi tanítók és az idegen diákok sokadalma elevenséget vitt bele a város életébe; a hétszemélyes tábla, meg a királyi tábla kedvéért pedig sok főnemes költözik ide. Mások állandó szállást tartanak Pesten. A nemesség is erősen kezdi frekventálni a várost, különösen a törvénykezések idején, amikor a pörös atyafiak sokszor hetekig itt tanyáztak-mulatnak és várták, míg perükben kimondja az utolsó szót a legfelsőbb bíróság. Még tetézte a sokadalmat és fokozta a mozgalmat, hogy a legfelsőbb bíróság ítélkezési ideje rendszeren összeesett az országos vásárok idejével. Évenként négy országos vásárt tartott Pest, amikor 8—10 napra idecsődült az ország minden valamirevaló iparos, kereskedője. Még Kolozsvárról, Brassóból is eljöttek. De sokan jöttek az örökös tartományok minden részéből;

jöttek Német-, Lengyel- és Törökországból is. De különösen sokan jöttek Bécsből; eladók és vevők egyaránt; hiszen Magyarország rengeteg osztrák iparcikket fogyasztott és a bécsi portékának Pesten volt a főpiaca. Ezek az országos vásárok növelték, erősítették az ipart és kereskedelmet. Gyarapodott mellette a lakosság; gazdagodott a város.

Egy napon aztán arra eszméltek Pest kereskedői, iparosai, magisztrátusa, hogy a városház előtti piac-tér kicsiny az egyre növekvő országos vásárok befogadására. Akkor vetődött fel először az a gondolat, hogy le kell bontani a város falait és a Váci kapun túl elterülő homokon kell helyet teremteni az országos vásároknak. Már akkor szóba kerülhetett a magisztrátusban, meg a választott polgárság körében, de szóba került az udvari kamaránál is, hogy célirányos lenne, ha Pest városa a Váci kaputól északra fekvő homokos terület egy részét házhelyekké parcellázná és eladná a polgárságnak. A parcellázás kérdése körül aztán kemény, heves viták indultak meg, mert tulajdonképpen csak az udvari kamara és a magisztrátus volt híve annak a gondolatnak, hogy a Váci kapu előtt elterülő hatalmas, homokbuckás területet házhelyekké parcellázzák. A választott polgárság (ma városatyáknak neveznék őket) azonban erősen ellenezte a tervet, sőt nem volt túlságosan elragadtatva a parcellázási ideától maga József császár sem. A dolog vége azonban mégis csak az lett, hogy a magisztrátus és az udvari kamara győzött és báró Schilson kamarai adminisztrátor megrajzoltatta a mai Lipótváros planumát és 1789-ben megkezdtek a telkek licitációját olyan feltétellel, hogy a parasztokat és a zsidókat kivéve, minden polgár vehet telket. A vétel alkalmával csak a harmadrészt kell megfizetni a telkek árának, a többi pedig részletekben is törleszthették. Kikötötték azonban a kamara-igazgatóság, hogy a telkekre négy esztendőn belül házat kell építeni. A nagy akció azzal kezdődött, hogy 1789-ben

Galler János 290 forintért megvette a Váci kaput és vállalkozott a Váci kapu lebontására. Ezzel megnyílt és megindult Pest város fejlődése a mai Lipótváros felé és a Váci kapu előtt elterülő homokon négy esztendő alatt fölépült az „új városnak“, a Lipótvárosnak első százötven háza.

*

A lipótvárosi építkezésekkel együtt megindul az egész Pest fejlődése. Szinte szemléltető alakul át a város habitusa és modernizálódik egész Pest. 1794-ben lebontják a Kecskeméti kaput is és neki fenekedik a bontó csákány az öreg, redves városfalaknak is, amelyeknek fundamentumát a történetírók szerint még Zsigmond király idejében rakták le. A város fejlődéséhez azonban végeredményben idő és pénz kell, úgyhogy a Hatvani kapu lebontására csak 1808-ban került sor, abban az esztendőben, amelyben József császár szépitőbizottsága megkezdte működését.

— A Hatvani kapu az egyedüli, amely a régi városkapuk közül még fennáll s mely nemcsak a Hatvani ucca felől való kilátást zárja el, hanem vásárok idején életveszélyes tolongást okoz. — írja a helytartó-tanács 1808 június 7-iki leiratában Nadasdy Mihály királyi biztosnak. — Minthogy pedig Bekella Miklós kereskedő a lebontási költségeket vállalta; a helytartótanács elrendeli, hogy

az országos vásár befejezése után azonnal fogjon hozzá a lebontáshoz Zitterbarth építőmester és végeztesse el a munkát négy hét alatt.

Ezt az utasítást a királyi biztos azzal adta tudtára Pest város tanácsának, hogy a Hatvani kapu tetején lévő lakásból Reiner karmestert költöztesse ki. Így bontották le Pest város utolsó kapuját és így múlt el az a régi világ, melynek emlékezetét most már csak egy márványtábla fogja őrizni az örökkévalóság számára a dzsentri kaszinó falán. Az emléktábla reliefben megmutatja, hogy milyen is volt a Hatvani kapu, amelyet 122 esztendővel

ezelőtt bontott le *Zitterbarth* építőmester. Két emelet magasságú volt a kapu, melynek tetején egy két szoba-konyhás lakás három zsalugáteres ablaka nevet rá a Hatvani uccára. A kapu nyílásán keresztül oda látszott a Rókus-kápolna tornya. Egyébként pedig a kapuhoz jobbkéz felől is, balkéz felől is, egy-egy kis földszintes ház volt hozzáragasztva. Az egyikben egy városi szolga, a másikban egy darabont lakott. Jobbkéz felől egy kis emeletes ház támaszkodott a város falához. Valamikor *Kölber* Jakabé, a híres kocsigyárossá avansált szíjgyártóé volt ez a ház, mely modernizált alakban sokáig ott strázsált a Magyar ucca és a Hatvani ucca sarkán. Ma az Astoria hatalmas palotája áll a *Kölberék* kis háza helyén, de az Astoria a *Kölberék* házán kívül elfoglalta azt a másik nagyobb, a Múzeum körútra szolgáló házhelyet is, amelyen valamikor a hírhedt *Zrinyi-kávéház* állott. Abban az időben, mikor a Hatvani kaput lebontották, az ucca jobboldalán a legimponálóbb épület a Ferenciek temploma volt. A mai Szép uccáig húzódott a Barátok hatalmas kertje, onnan kezdve pedig a Fűvészkert. A *Cziráky*-palotát, melybe három évtizeddel később a Nemzeti Kaszinó költözködött be, csak 1828-ban építették. Annál érdekesebb volt a Hatvani ucca másik oldala. Az Új világ ucca és Hatvani ucca nyugati sarkán éktelenkedett a „régijezsuita ház“, amelybe még a XVIII. század végén az orvosegyetem rendezkedett be. Az orvosegyetem szomszédságában volt a híres „Fehér Farkas“-hoz címzett vendégfogadó. A *Dreher*-palota helyén a *Granátos* ucca sarkán állott a *Grassalkovich*-palota. A *Petőfi Sándor* ucca sarkán (akkor *Úri* uccának hívták) pedig *Jankovics*nak, a híres tudósnek és műgyűjtőnek háza kokettált a *Kígyó* patikával. Mert a Hatvani uccában volt az egyetemi klinika; az orvosprofesszorok mind a klinika körül laktak. *Ecksteinnek*, *Gebhardtnak*, *Bene* professzornak, mind a klinika közelében volt a háza.

A Hatvani kaput a *Kerepesi* út felől három híres vendégfogadó őrizte. A „*Fehér hattyú*“ és a „*Vörös ökör*“: a mai *Vigyázó*-ház mellett. Szemben pedig, a *Pannonia*-szálló helyén éktelenkedett a *Griff*-fogadó. A kapun belül, a *Neuwelt Gasse*-ban a város falához támaszkodott az *Arany sas*-fogadó, melynek helyén ma a dzsentrí kaszinó áll. Ezek a vendégfogadók lesben állottak az országút mentén, a városkapun kívül és a városkapun belül s mikor jött az országos vásár: a vásárosok és a vidéki urak ellepték a vendégfogadókat.

Ilyen volt a régi Pest és ilyen falusias, igénytelen életet éltek a régi pestiek, mielőtt a Hatvani kaput lebontották. Ma autók túlkönlése, villamos kocsik csilingelése teszi hangossá az egykori Hatvani uccát. Kétoldalt emeletes, tornyos paloták közé szorított mederben zajlik, verekszik az élet és a maiaknak nem jut eszükbe az a régi Pest, amelyből a mai kivirágzott.